

Rodna Gruda

Voda je pritekla iz lesenih cevi

Water from Wooden Pipes

Objavljeno dne/Published on: 04.12.2014

Avtor članka/Article Author: Petra Trček

Pred sto leti je bilo na območju Gorenje Trebuše pri Tolminu med 15 in 20 lesenih vodovodov, ki so jih tamkajšnji prebivalci iz borovih debel izdelali kar sami. Preden bi to znanje izginilo v pozabo, so ga pred 20 leti starejši Trebušani prenesli na mlajši rod.

A hundred years ago, there were around 15 to 20 wooden water supply systems in the region of Gorenje Trebuše, Tolmin. The locals constructed them from pine trunks. Before this knowledge was forever lost in time about 20 years ago, the older inhabitants of Trebuše have transferred it to the younger generations.

Spajanje lesenih cevi

V Sloveniji se številna društva in posamezniki trudijo, da bi znanja in veščine naših prednikov iztrgali pozabi in jih ohranili za poznejše rodove. Med njimi so tudi člani Turističnega in etnološkega društva Trebuša. »Želeli smo ohraniti znanje, ki je bilo za naše prednike zelo uporabno,« pravi vodja vrtalcev Albin Mrak. Leseni vodovodi so bili tipični za območje Gorenje Trebuše in Vojskega. Najdaljši, ki ga pomnijo na Trebuškem, je bil dolg okrog 600 metrov s skoraj 100 metri višinske razlike.

Lesene cevi so skoraj neuničljive

Gorenja Trebuša je raztresena vas, od prve do zadnje od okoli 125 hiš je približno 15 kilometrov,« razlaga Mrak. »Odročno hribovito območje ima veliko studencev, skoraj vsaka hiša ima svoj izvor, od katerega so si vodo pripeljali do hiše.« Najprej verjetno po lesenih žlebovih, v katerih pa se je nabirala nesnaga, nato so se priučili vrtanja cevi. Do danes se je ohranil cevovod ob cesti med Gorenjo in Dolenjo Trebušo, ki so ga obnovili člani TED Trebuša. V Drežnici, ob poti na Krn, pa so izdelali okoli 20 metrov dolg lesen vodovod, po katerem voda priteče v korito, iz katerega se lahko odžejajo pohodniki.

Lesene cevi so skorajda neuničljive, če po njih ves čas teče voda, pravi Mrak, prepričan, da bi po nekdanjih vodovodih voda še danes tekla, če je ne bi zamenjali z železnimi cevmi in nato z drugimi materiali. »V enega od vodovodov so pred 40 leti dali alkateno cev, pa je les okoli nje razpadel, ker ga ni vlažila voda.«

Vodovodi iz debel tudi drugje po Sloveniji

Na Trebuškem so za izdelavo cevi uporabili borov les, saj ga imajo v izobilju. »Ko smo raziskovali, ali so lesene cevi izdelovali še kje, smo ugotovili, da so v Davči, na Gorenjsko stran, luknje vrtali v macesen, ki raste tam,« pojasnjuje Mrak. Na presenečenje, ki ga bo treba še raziskati, pa so letos naleteli v novi vasi na Blokah, kjer so predstavljali svojo veščino. Tam so namreč ob obnovi vaškega jedra in korita za vodo iz zemlje izkopali staro leseno cev. Profil cevi je bil večji kot tisti v Gorenji Trebuši in ne vedo, kako in kdaj so vrtali.

Potrebna je natančnost

»Vrtanja se ni preveč težko naučiti, biti pa moraš natančen,« pravi Mrak. Za začetek les posekajo ob pravi luni, tako kot so ga včasih. Štirimetrski debela ne smejo biti preveč vejnata, saj lahko vrtalca zanese, da ne vrta naravnost. Deblo pričvrstijo na posebej za to pripravljeno konstrukcijo, stolico oziroma kavaletu, na vsaki strani pa postavijo še nosilec za okoli dvometrski sveder. 2,5 do 3-centimetrsko luknjo vrtajo ročno, z obeh koncev debela hkrati, da se luknji srečata na sredini. »Ves čas preverjamo, ali gremo naravnost: nekajkrat obrneš sveder, nato ga izvlečeš in pogledaš, da ni skrenil.« Uporabljajo stare svedre, po njihovem modelu so v sosednji Lokovec dali

izdelati še nove. Lokovčani so namreč znani po kovaštvu, in nekdam naj bi največ takih svedrov naredili prav oni, in sicer iz cevi pušk iz prve svetovne vojne.

Lesene cevi je nato treba spojiti, kar naredijo na dva načina. »Starejši je »les na les«, kjer cev na eni strani povečamo v konusno odprtino, drugo deblo pa s sekiro, tako imenovanim melrinom ošpičimo, da se prilega odprtini.« Debli nato z lesenim kladivom ali »b'tom« zbijejo skupaj. Za drugi način spajanja so nekdam uporabljali kovinske »prstane«, široke okoli 10 centimetrov, ki so ga napol nataknili na eno izvrtano deblo, nanj pa so nato nabili še drugo deblo in spoj zamazali z ilovico. V obeh primerih so spoj premazali z glino. »Cevi je treba spajati tam, kjer bo vodovod, sicer se lahko zgodi, da se spoji razrahljajo,« je še povedal Mrak. Voda iz cevovoda se je običajno stekala v korito, izdolbeno iz drevesnega debla.

Znanje ohranjajo za zanamce

Ekipa šestih vrtalcev in harmonikarja, vsi so vsaj po rodu iz Gorenje Trebuše, staro tehnološko znanje, ki bi brez njih izginilo, prikazuje po vsej Sloveniji, na etnoloških in drugih prireditvah, sejnih, na vaških praznovanjih. »Z vrtanjem debel se ne ukvarjamo zato, ker nimamo početi kaj drugega, pač pa nas veseli, da lahko ljudem pokažemo, kako so si pomagali naši predniki, kako zelo domiselni in iznajdljivi so bili,« pravi Albin Mrak. »In ljudje se vedno ustavijo, ko nas vidijo, sprašujejo, se čudijo.«

Tudi sicer si v Turističnem in etnološkem društvu med drugim prizadevajo, da bi ohranili tudi znanja in veščine drugih obrti in kmečkih opravil, kot so na primer izdelava oglarskih kop in kuhanje oglja, kovaštvo, žagarstvo, mlinarstvo in steklarstvo.

